

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-3-6>

Катерина МАЙСТРЕНКО

кандидат наук з державного управління, доцент кафедри публічного адміністрування, Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад Міжрегіональна Академія управління персоналом» (Київ, Україна)

ORCID: 0000-0001-8586-9271

Сергій ЛЕЖЕНКО

військовослужбовець, Повітряні Сили Збройних Сил України

ORCID: 0009-0006-1929-1786

Бібліографічний опис статті: Майстренко, К., & Леженко, С. (2024). Психологічна та соціальна реабілітація військовослужбовців під час війни: механізми підтримки та реабілітації. *Публічне управління та місцеве самоврядування*, 3, 43–49, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-3-6>

ПСИХОЛОГІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті досліджено проблему психологічної та соціальної адаптації військовослужбовців під час війни. Виділено основні фактори, що впливають на психологічний стан військових, серед яких стрес, ризик для життя, втрати побратимів, фізичні та емоційні навантаження. Визначено ключову роль держави у створенні механізмів підтримки, реабілітації та соціалізації військовослужбовців, що забезпечує їхню стійкість, бойову готовність і подальшу інтеграцію в мирне життя. У роботі узагальнено сучасний стан нормативно-правової бази, яка передбачає численні механізми допомоги, включаючи психологічну підтримку, професійну адаптацію, санаторно-курортне лікування, забезпечення житлом та іншими засобами реабілітації. Доведено, що існуюча нормативна база є достатньою для формування основ адаптаційних програм, але її практична реалізація залишається фрагментованою. Обґрунтовано, що сучасна система реабілітації стикається з такими проблемами, як недофінансування, недостатня координація між органами влади, брак спеціалізованих кадрів, обмежений доступ до послуг у віддалених регіонах та слабка інтеграція програм з ринком праці. Особливу увагу приділено успішним кейсам, зокрема, пілотному проекту «Інститут помічника ветерана», який демонструє інноваційний підхід до соціальної адаптації військовослужбовців. У підсумку статті запропоновано низку рекомендацій для створення ефективної системи підтримки, зокрема розробку єдиних державних стандартів реабілітації, оптимізацію маршрутизації пацієнтів, масштабне перенавчання фахівців, залучення психологів до мультидисциплінарних команд та реалізацію інформаційних кампаній. Акцентовано на важливості координації між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами для впровадження комплексного підходу до адаптації військовослужбовців.

Ключові слова: психологічна адаптація, соціальна реабілітація, військовослужбовці, посттравматичний стресовий розлад, державні механізми підтримки, інститут помічника ветерана, соціальна інтеграція.

Kateryna MAISTRENKO

Candidate of Sciences in Public Administration, Senior Lecturer at the Department of Public Administration, Private Joint-Stock Company "Higher education institution "Interregional Academy of Personnel Management" (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0001-8586-9271

Sergiy LEZHENKO

Military serviceman, Air Force of the Armed Forces of Ukraine

ORCID: 0009-0006-1929-1786

To cite this article: Maistrenko, K., & Lezhenko, S. (2024). Psykhologichna ta sotsialna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtziv pid chas viiny: mekhanizmy pidtrymky ta reabilitatsii. [Psychological and social adaptation of military personnel during war: mechanisms of support and rehabilitation]. *Public Administration and Local Self-Government*, 3, 34–42, doi: <https://doi.org/10.32782/2414-4436/2024-3-6>

PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL ADAPTATION OF MILITARY PERSONNEL DURING WAR: MECHANISMS OF SUPPORT AND REHABILITATION

The article explores the issue of psychological and social adaptation of military personnel during wartime. The key factors affecting the psychological condition of service members, including stress, life-threatening situations, loss of comrades, physical, and emotional strain, are highlighted. The critical role of the state in developing mechanisms for the support, rehabilitation, and socialization of military personnel, ensuring their resilience, combat readiness, and further integration into civilian life, is defined. The paper summarizes the current state of the regulatory framework, which provides numerous assistance mechanisms, including psychological support, professional adaptation, sanatorium-resort treatment, housing provision, and other rehabilitation measures. It is demonstrated that the existing regulatory base is sufficient for forming the foundation of adaptation programs; however, its practical implementation remains fragmented. It is substantiated that the modern rehabilitation system faces such issues as underfunding, insufficient coordination between government bodies, a lack of specialized personnel, limited access to services in remote areas, and weak integration of programs with the labor market. Special attention is paid to successful cases, particularly the pilot project "Veteran Assistant Institute", which demonstrates an innovative approach to the social adaptation of military personnel. In conclusion, the article proposes several recommendations for creating an effective support system, including the development of unified national rehabilitation standards, optimizing patient routing, large-scale retraining of specialists, involving psychologists in multidisciplinary teams, and implementing information campaigns. Emphasis is placed on the importance of coordination among state bodies, public organizations, and international partners for implementing a comprehensive approach to the adaptation of military personnel.

Key words: psychological adaptation, social rehabilitation, military personnel, post-traumatic stress disorder, state support mechanisms, Veteran Assistant Institute, social integration.

Постановка проблеми. Психологічна та соціальна адаптація військовослужбовців під час війни є важливим елементом забезпечення стійкості, бойової готовності та загальної ефективності Збройних сил України. В умовах війни на військовослужбовців впливають численні стресові фактори, такі як небезпека для життя, втрати побратимів, фізичні та емоційні навантаження. Такі обставини викликають значні виклики для їхнього психологічного стану та соціальної інтеграції.

Держава відіграє ключову роль у створенні механізмів управління підтримкою та реабілітацією військовослужбовців. Така підтримка включає низку комплексних заходів, спрямованих на забезпечення психологічної стійкості, подолання стресових станів, реінтеграцію в мирне життя та повернення до виконання службових обов'язків. В умовах війни в Україні ці механізми є невіддільною частиною державної політики, спрямованої на зміцнення безпеки, захист прав і гідності тих, хто захищає країну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У публікаціях акцентується увага на важливості впровадження інноваційних механізмів підтримки, таких як «Інститут помічника ветерана», що є ефективним інструментом для індивідуальної соціалізації ветеранів (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2023 року № 1306; Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2023 року № 265; Постанова Кабінету міністрів України від 29.11.2022 № 1338; Постанова Кабінету міністрів України від

31.03.2015 № 200; Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 № 432; Про статус ветеранів війни, гарантування їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII).

Мета статті є дослідження проблем психологічної та соціальної адаптації військовослужбовців під час війни, аналіз чинної нормативно-правової бази та механізмів підтримки, визначення ключових проблем системи реабілітації, а також розробка рекомендацій для створення ефективної, комплексної системи підтримки, реабілітації та соціальної інтеграції військових.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна в Україні поставила проблему збереження психологічного здоров'я військовослужбовців на принципово новий рівень. Участь у бойових діях завжди супроводжується значним психологічним навантаженням, яке, без своєчасної та кваліфікованої допомоги, може призводити до серйозних наслідків. Психологічна травматизація військових не лише знижує їхню здатність ефективно виконувати службові завдання, але й створює низку проблем для їхньої соціальної адаптації, які мають довгострокові наслідки для суспільства.

Такі явища, як посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР), депресивні стани, труднощі у спілкуванні та реінтеграції в мирне життя, створюють ризики як для самих військовослужбовців, так і для їхніх родин. Невирішені психологічні проблеми спричиняють соціальні, економічні та навіть політичні ускладнення, що негативно впливають на стабільність і розвиток держави.

У цьому контексті особливу актуальність набувають ефективні механізми державного управління підтримкою та реабілітацією військовослужбовців, які включають психологічну, соціальну та професійну допомогу. Такі механізми повинні враховувати як негайну допомогу в умовах бойових дій, так і довготривалі стратегії реінтеграції у мирне життя.

Одним із ключових напрямів є впровадження доступних та ефективних форм психологічної підтримки, таких як кризове консультування, що дозволяє оперативно реагувати на травматичні події. Кризове консультування допомагає зменшити гостроту реакцій на травму, стабілізувати емоційний стан військових та запобігти ускладненням у майбутньому. Додатково, важливим є забезпечення довгострокової підтримки, що включає як психотерапевтичну роботу, так і соціальну допомогу військовослужбовцям та їхнім сім'ям.

Отже, проблема психологічної та соціальної адаптації військовослужбовців потребує цілісного підходу, в якому поєднуються елементи профілактики, оперативного втручання та довгострокової реабілітації. Такий підхід сприятиме не лише збереженню психологічного здоров'я військових, але й забезпеченню соціальної стабільності в країні.

Основними нормативно-правовими актами, які регулюють питання психологічної та соціальної адаптації військовослужбовців під час війни, та визначають механізми підтримки та реабілітації в Україні, є: Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Про статус ветеранів війни, гарантування їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII); Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації» (Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 № 432), «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» (Постанова Кабінету міністрів України від 29.11.2022 № 1338), «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням» (Постанова Кабінету міністрів України від 31.03.2015 № 200), «Деякі питання

забезпечення допоміжними засобами реабілітації» (Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2023 року № 1306), «Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2023 року № 265).

Варто надати визначення основним категоріям і поняттям, які стосуються проблематики психологічної та соціальної адаптації військовослужбовців під час війни. Це дозволить більш чітко окреслити механізми підтримки та реабілітації, закріплені в нормативно-правових актах України, а також виявити прогалини у їхній реалізації.

Перш за все, *психологічна адаптація* є важливою складовою підтримки військовослужбовців, яка спрямована на подолання наслідків стресу та травматичних подій. Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» (Про статус ветеранів війни, гарантування їх соціального захисту: Закон України, 1993), держава гарантує надання психологічної допомоги учасникам бойових дій, ветеранам війни та членам їхніх сімей. Крім того, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни, членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб» встановлює порядок організації такої реабілітації (Постанова Кабінету міністрів України від 29.11.2022).

Однак, попри чітке законодавче регулювання, механізми реалізації психологічної допомоги на місцевому рівні залишаються недостатньо конкретизованими. Відсутність чітких регламентів щодо підготовки фахівців та механізмів оцінки ефективності програм є значним недоліком. Крім того, законодавство недостатньо враховує індивідуальні потреби військовослужбовців, особливо в умовах різноманітності психотравматичних факторів.

Доречно зазначити, що *соціальна адаптація* є важливим компонентом інтеграції ветеранів війни в цивільне суспільство. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації» (Постанова Кабінету міністрів України від 29.11.2022), передбачено заходи, що включають професійне навчання, консультації та працевлаштування. Додатково соціальна адаптація закріплена в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» як один із ключових обов'язків держави (Про статус ветеранів війни, гарантування їх соціального захисту, Закон України від 22.10.1993).

Проте основною проблемою у цій сфері є слабка інтеграція програм соціальної адаптації з ринком праці. Координація між державними органами є недостатньою, а фінансування таких програм – обмеженим. Ветерани війни часто мають обмежений доступ до інформації про наявні можливості, що знижує ефективність адаптаційних заходів.

Щодо механізмів підтримки, нормативно-правові акти передбачають різноманітні форми допомоги. Зокрема, Постанова КМУ «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті...» регулює забезпечення санаторно-курортним лікуванням. Інша Постанова КМУ «Деякі питання забезпечення допоміжними засобами реабілітації» передбачає надання технічних засобів для відновлення військовослужбовців. Крім того, Постанова КМУ «Деякі питання забезпечення житлом...» регламентує компенсацію за житло для ветеранів та їхніх сімей.

Попри це, практичне впровадження цих механізмів військовослужбовці стикаються з численними перешкодами. Проблеми включають недостатнє фінансування, непрозорий розподіл ресурсів і бюрократичні складнощі. Особливої уваги потребують потреби сімей загиблих військових, які часто залишаються поза увагою держави.

Так, реабілітація військовослужбовців є ключовим елементом забезпечення їхнього психічного та фізичного здоров'я. Постанови КМУ визначають порядок надання послуг реабілітації. Наприклад, «Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни» регулює заходи, спрямовані на відновлення психічного здоров'я, а Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» закріплює право на отримання таких послуг.

Однак на практиці реабілітаційні програми страждають від фрагментованості. Відсутність комплексного підходу, який поєднував би психологічну, медичну та соціальну підтримку, є суттєвим недоліком. Особливою проблемою є обмежена доступність спеціалізованих центрів реабілітації, особливо для мешканців маленьких міст та сіл.

Отже, соціальні гарантії є важливою складовою державної політики щодо військовослужбовців. Вони закріплені в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а також у Постановах Кабінету Міністрів, які визначають порядок надання пільг, компенсацій і соціальних послуг. Зокрема, це стосується внутрішньо переміщених осіб, ветеранів війни та членів їхніх сімей.

Втім, соціальні гарантії часто залишаються декларативними через недофінансування та слабку взаємодію між центральними і місцевими органами виконавчої влади. Пільги не завжди відповідають актуальним потребам ветеранів, а процес їхнього отримання ускладнюється через бюрократію.

Таким чином, нормативно-правова база України створює основу для підтримки військовослужбовців, але її практична реалізація потребує суттєвого доопрацювання. Важливо забезпечити чіткі механізми впровадження, міжвідомчу координацію та адаптацію програм до сучасних викликів, щоб відповідати реальним потребам ветеранів і військовослужбовців у під час війни.

У цьому контексті, зважаючи на велику кількість військовослужбовців та ветеранів війни постає необхідність не лише ретельного планування, а й ефективної реалізації програм їх адаптації та соціалізації. Такі заходи є ключовими для мінімізації потенційних соціальних та економічних проблем, забезпечення гідного життя для ветеранів та їхніх родин, а також їх інтеграції у мирне життя. Одним із найбільш прогресивних прикладів такого підходу в Україні є пілотний проєкт «Інститут помічника ветерана», який має на меті надання всебічної допомоги ветеранам у період переходу від військової служби до цивільного життя, забезпечуючи індивідуальну підтримку та супровід у вирішенні ключових питань. Помічник ветерана виконує роль уповноваженого координатора, який забезпечує підтримку у вирішенні юридичних, соціальних, психологічних та побутових питань, допомагаючи їм швидше адаптуватися до нових умов (Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана, 2023).

Перші результати проєкту демонструють його ефективність. Створено електронний реєстр ветеранів, що дозволяє систематизувати дані та полегшити надання послуг. У чотирьох регіонах України (Львівській, Вінницькій, Дніпропетровській та Миколаївській областях) реалізовано підтримку сотень родин, а завдяки додатковому фінансуванню географію проєкту розширено до десяти регіонів. Головною перевагою цієї ініціативи є застосування принципу «рівний – рівному», коли помічниками ветеранів стають їхні побратими чи члени сімей, які вже мають досвід адаптації. Це не лише створює довіру до системи підтримки, але й сприяє ефективності її роботи (Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана, 2023).

Попри очевидні переваги, проєкт стикається з низкою викликів. Однією з ключових проблем є недостатня кількість помічників ветеранів.

Навіть після розширення проєкту їх кількість залишається обмеженою, що унеможливорює охоплення всіх потребуючих ветеранів. У перспективі необхідно значно збільшити кількість таких спеціалістів, забезпечивши їх відповідною підготовкою. Ще одним викликом є відсутність стандартизованих навчальних програм для помічників ветеранів, що ускладнює підтримання високого рівня якості послуг. Додатково, фінансування проєкту залишається обмеженим, а місцеві громади часто не мають необхідних структур для повноцінної реалізації ініціативи.

Для забезпечення більшої ефективності програм адаптації необхідно створити комплексний підхід. Це включає розширення проєкту на всі регіони України, зокрема на віддалені та сільські місцевості, де доступ до соціальних послуг обмежений. Необхідно також запровадити єдину платформу координації між різними органами влади, громадськими організаціями та приватним сектором, що сприятиме більш ефективному використанню ресурсів. Важливим є розвиток стандартизованих програм навчання для помічників ветеранів, що охоплюватимуть психологічну, правову та управлінську складові. Крім того, слід активізувати інформаційну кампанію для підвищення обізнаності ветеранів і населення про доступні послуги (Уряд дав старт запровадженню в Україні інституту помічника ветерана, 2023).

Ще одним важливим аспектом є формування позитивного іміджу ветеранів у суспільстві. Суспільна свідомість відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної адаптації ветеранів. Інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності громадськості щодо проблем ветеранів, можуть значно зменшити ризик стигматизації. Підтримка місцевих ініціатив, які залучають ветеранів до громадських проєктів, сприятиме їхній інтеграції у суспільне та економічне життя країни.

Отже, «Інститут помічника ветерана» є вдалим прикладом інноваційного підходу до підтримки ветеранів. Однак для максимального розкриття його потенціалу необхідно усунути існуючі недоліки, включаючи брак кадрів, недостатнє фінансування та слабку міжвідомчу координацію. Розвиток цього проєкту є важливим не лише для забезпечення гідного життя ветеранів, але й для зміцнення соціальної стабільності в Україні. Це стане прикладом того, як комплексний підхід до адаптації ветеранів може бути реалізований на державному рівні, сприяючи довготривалому розвитку суспільства (Соціальна адаптація учасників АТО та членів їх сімей, 2023).

На думку М. Найєма, адвоката та співзасновника ГО «Принцип», система психологічної та соціальної адаптації військовослужбовців під час війни та після поранень в Україні стикається зі значними викликами, що вимагають негайного реагування і реформування. Основними проблемами залишаються перевантаженість лікувальних та реабілітаційних закладів, дефіцит кваліфікованих спеціалістів, брак сучасного обладнання, а також неефективна комунікація між етапами евакуації, лікування та реабілітації. Він зазначає, що військові часто проходять через декілька медичних установ, не отримуючи належної допомоги на кожному з етапів. Це спричинено недосконалою маршрутизацією, коли місце лікування обирається не за профільною спеціалізацією, а за наявністю вільних місць. Така ситуація ускладнює процес відновлення, підвищує ризики інвалідизації та створює додатковий психологічний тиск на військових і їхні родини, які часто залишаються в інформаційному вакуумі (Найєм М., 2024).

Попри певні позитивні зміни, зокрема впровадження біопсихосоціальної моделі реабілітації, оновлення нормативно-правової бази та відкриття нових реабілітаційних центрів, ці кроки є лише частковими. М. Найєм вважає, що для ефективного вирішення проблеми адаптації необхідно стандартизувати протоколи надання реабілітаційних послуг за міжнародними зразками, посилити підготовку та перенавчання фахівців, забезпечити безперервність лікування та реабілітації на кожному етапі. Також важливо оптимізувати маршрути пацієнтів, врегулювати забезпечення допоміжними засобами реабілітації та залучити психологів до роботи в мультидисциплінарних командах. Лише комплексний підхід, який об'єднує зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів, зможе забезпечити якісну підтримку та реабілітацію військовослужбовців, сприяючи їхній адаптації до мирного життя і підтримуючи їхні сім'ї (Найєм М., 2024).

Висновки. Таким чином психологічна та соціальна адаптація військовослужбовців під час війни є надзвичайно важливою для збереження їхньої бойової готовності, психічного здоров'я та подальшої інтеграції у цивільне життя. Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить про існування необхідних законодавчих підвалин для реалізації програм підтримки та реабілітації, однак їх практична реалізація залишається фрагментованою. Основними проблемами є недосконала координація між державними органами, недостатнє фінансування, брак спеціалістів та обмежений доступ до послуг

у віддалених регіонах. Військовослужбовці та їхні родини стикаються з численними перешкодами, такими як складність маршрутів лікування, бюрократичні бар'єри та низький рівень інформованості щодо доступних програм.

Попри окремі успішні приклади, такі як пілотний проєкт «Інститут помічника ветерана» і впровадження біопсихосоціальної моделі реабілітації, ці ініціативи поки що не охоплюють усіх потребуючих. Наявність проблем на етапах евакуації, лікування та реабілітації, а також недостатня інтеграція програм адаптації з ринком праці й соціальним середовищем знижують ефективність загальної системи підтримки.

Так, необхідно розробити єдині державні стандарти організації психологічної та соціальної реабілітації військовослужбовців, що базуються на міжнародних практиках. Це дозволить забезпечити високу якість послуг незалежно від місця їх надання, сприятиме уніфікації підходів і підвищенню ефективності реабілітаційних програм. Важливим кроком також є запровадження масштабних програм підготовки та перекваліфікації медичних працівників, психологів, соціальних працівників та інших фахівців, які працюють з військовими. Так, програми повинні охоплювати як навчання у вітчизняних установах, так і тісну співпрацю з міжнародними експертами для обміну досвідом і підвищення кваліфікації.

Також необхідно розробити чіткі алгоритми маршрутизації військовослужбовців у системі лікування та реабілітації. Заклади повинні обиратися на основі спеціалізації та потреб пацієнта, а не лише через наявність вільних місць, що дозволить мінімізувати ризики неякісного лікування та сприятиме ефективнішому використанню ресурсів. Важливо впровадити сучасні цифрові платформи для відстеження

маршруту пацієнтів і забезпечення координації між медичними установами, що допоможе оптимізувати процес надання допомоги.

Залучення кваліфікованих психологів до мультидисциплінарних команд є ще одним важливим напрямом. Це допоможе ефективніше подолати наслідки посттравматичного стресу, тривожних розладів та інших психологічних проблем у військовослужбовців. Одночасно з цим необхідно розвивати програми соціалізації та професійної переорієнтації, які сприятимуть інтеграції ветеранів у цивільне життя. Такі програми повинні включати сприяння працевлаштуванню, навчання новим професіям і підтримку участі ветеранів у громадських проєктах, що дозволить посилити їхню участь у житті місцевих громад.

Активна інформаційна робота з метою підвищення обізнаності військовослужбовців та їхніх родин про доступні можливості підтримки та реабілітації також має стати пріоритетом, що сприятиме більш активному використанню існуючих програм та залученню до них ширшого кола учасників. Не менш важливим є створення координаційних платформ між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Такий підхід дозволить уникнути дублювання функцій, сприятиме ефективному використанню ресурсів і забезпечить системний підхід до вирішення питань реабілітації.

Реалізація цих рекомендацій сприятиме створенню ефективної системи підтримки та реабілітації, яка відповідає реальним потребам військовослужбовців. Такий підхід забезпечить не лише їхнє фізичне та психологічне відновлення, але й сприятиме довготривалій соціальній стабільності в Україні, підтримуючи гідне повернення військових до цивільного життя.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Адаптація ветеранів війни до мирного життя: помічник ветерана. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>.
2. Деякі питання забезпечення допоміжними засобами реабілітації. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2023 року № 1306. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-dopomizhnymu-zasobamy-t71223>.
3. Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України, а також членів їх сімей : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 березня 2023 року № 265. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-zhytloom-deiakykh-katehorii-osib-iaki-zakhyshchaly-nezalezhnist-s265-240323>.
4. Деякі питання надання психологічної допомоги ветеранам війни та членам їх сімей та деяким іншим категоріям осіб : Постанова Кабінету міністрів України від 29.11.2022 № 1338. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF#Text>.
5. Найєм М. Треба змінювати систему реабілітації військових: вони заслуговують на гідне ставлення держави. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/03/27/7448411>.
6. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті на забезпечення постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції та осіб, які здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агре-

сії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, членів сімей загиблих (померлих) таких осіб санаторно-курортним лікуванням : Постанова Кабінету міністрів України від 31.03.2015 № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-%D0%BF#Text>.

7. Про затвердження Порядку організації соціальної та професійної адаптації: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2017 № 432. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text>.

8. Про статус ветеранів війни, гарантування їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

9. Соціальна адаптація учасників АТО та членів їх сімей. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/24175>.

10. Уряд дав старт запровадженню в Україні інституту помічника ветерана. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-dav-start-zaprovadzhenniu-v-ukraini-institutu-pomichnyka-veterana>.

REFERENCES:

1. Adaptatsiya veteraniv viyny do myrnoho zhyttya: pomichnyk veterana [Adaptation of war veterans to peaceful life: veteran assistant]. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-do-myrnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>. [in Ukrainian].

2. Deyaki pytannya zabezpechennya dopomizhnymy zasobamy reabilitatsiyi [Some issues of providing auxiliary rehabilitation means]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 07.12.2023 № 1306 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 07.12.2023 No. 1306]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-dopomizhnymy-zasobamy-t71223> [in Ukrainian].

3. Deyaki pytannya zabezpechennya zhyttlom deyakykh katehoriy osib, yaki zakhyshchaly nezalezhnist, suverenitet ta terytorialnu tsilisnist Ukrayiny, a takozh chleniv yikh simey [Some issues of providing housing for certain categories of persons who defended Ukraine's independence, sovereignty, and territorial integrity, as well as their families]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 24.03.2023 № 265 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 24.03.2023 No. 265]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-zhyttlom-deiakykh-katehoriy-osib-iaki-zakhyshchaly-nezalezhnist-s265-240323> [in Ukrainian].

4. Deyaki pytannya nadannya psykholohichnoyi dopomohy veteranam viyny, chlenam yikh simey ta deyakym inshym katehoriyam osib [Some issues of providing psychological assistance to war veterans, their families, and other categories of persons]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 29.11.2022 № 1338 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.11.2022 No. 1338]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

5. Nayem, M. Treba zminyuvaty systemu reabilitatsiyi viyskovykh: vony zasluhovuyut na gidne stavlennya derzhavy [The system of military rehabilitation needs to change: they deserve decent treatment from the state]. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/03/27/7448411> [in Ukrainian].

6. Pro zatverdzhennya Poryadku vykorystannya koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu byudzheti na zabezpechennya postrazhdalych uchasnykiv Revolyutsiyi Hidnosti, uchasnykiv antyterorystychnoyi operatsiyi ta osib, yaki zdiysnyuvaly zakhody iz zabezpechennya natsionalnoyi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannya zbroynoyi ahresiyi Rosiyskoyi Federatsiyi u Donetskiy ta Luhanskiy oblastiakh, chleniv simey zahyblykh (pomerylykh) takykh osib sanatorno-kurortnym likuvanniam [On approval of the Procedure for using funds provided in the state budget for the provision of rehabilitation for participants in the Revolution of Dignity, ATO participants, and individuals ensuring national security and defense, repelling and deterring armed aggression from the Russian Federation in Donetsk and Luhansk regions, as well as families of deceased persons]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 31.03.2015 № 200 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 31.03.2015 No. 200]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2015-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennya Poryadku orhanizatsiyi sotsialnoyi ta profesiynoyi adaptatsiyi [On approval of the Procedure for organizing social and professional adaptation]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21.06.2017 № 432 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 21.06.2017 No. 432]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/432-2017-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

8. Pro status veteraniv viyny, harantiyi yikh sotsialnoho zakhystu [On the status of war veterans and guarantees of their social protection]. Zakon Ukrayiny vid 22.10.1993 № 3551-XII [Law of Ukraine dated 22.10.1993 No. 3551-XII]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].

9. Sotsialna adaptatsiya uchasnykiv ATO ta chleniv yikh simey [Social adaptation of ATO participants and their families]. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/24175> [in Ukrainian].

10. Uriad dav start zaprovadzhenniu v Ukraini instytutu pomichnyka veterana [The government launched the introduction of the veteran assistant institute in Ukraine]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-dav-start-zaprovadzhenniu-v-ukraini-institutu-pomichnyka-veterana> [in Ukrainian].